

DERLEME

HEMŞİRELİKTE MESLEKİ ÖZERKLİK KAVRAMININ İNCELENMESİ

Zehra GÖÇMEN BAYKARA*

Serap ŞAHİNOĞLU**

Alınış Tarihi: 25.09.2012

Kabul Tarihi: 14.02.2013

ÖZET

Hemşirelik, meslekleşme sürecini tamamlama yolunda hızlı ilerleyen bir disiplindir. Bu sürecin tamamlanmasında önemli bir sorun mesleki özerkliğin gelişimidir. Mesleki özerklik birçok kavramla karışabilmekte ve bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılabilir. Bu makalede mesleki özerkliğin, bağımsızlık, özgürlük kavramları ile olan ilişkisi ve ayırım noktaları incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bu makalede, mesleki özerkliğin kavramsal çerçevesi tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik; özerklik; mesleki özerklik.

ABSTRACT

A Concept Analysis of Professional Autonomy in Nursing

Nursing is a rapidly progressive discipline in the process of professionalism. Developing professional autonomy is an important problem on the way of the completion of this process. Professional autonomy can be confused with a number of concepts and used interchangeably. In this article, the relationship and differences between professional autonomy and the concepts of independence and freedom have been tried to be discussed. In this context, the conceptual framework of professional autonomy will be discussed.

Keywords: Nursing; autonomy; professional autonomy.

GİRİŞ

Hemşirelik, meslekleşme sürecini tamamlama yolunda hızlı ilerleyen bir disiplindir. Meslekleşme sürecinin önemli ölçütlerinden birisi mesleki özerkliktir. Literatürde hemşirelik mesleğinde özerkliğin önemli bir sorunsal olduğu belirtilmektedir (Miller, Adams and Beck 1993; Kelliy and Joel 2003; Aprile 1998; Wade 1999; Johnson and Webber 2005).

Hemşirelik literatüründe özerklik kavramı daha çok otonomi olarak kullanılmaktadır. Bu makalede, otonomi kavramı yerine onun Türkçe karşılığı olan özerklik kavramı kullanılacaktır.

Hemşirelikte mesleki özerkliğin tartışabilmek, mesleki özerkliğin sınırlayan etmenleri anlayabilmek, mesleki özerkliğin gelişimine etki edecek faktörleri saptayabilmek ve bu saptamaları eyleme dönüştürebilmek için öncelikle mesleki özerklik kavramının tam olarak kavranması gerekmektedir. Böylece, mesleki özerkliğin gelişimi için yapılması gereken eylemler daha doğru belirlenebilir.

Bu makalede; mesleki özerklik kavramı ile karışan, bazen de mesleki özerklik kavramı yerine kullanılabilen bağımsızlık, özgürlük,

bireysel özerklik gibi bazı kavramlar ve bunların mesleki özerlikle ilişkisi incelenmiştir. Böylece; mesleki özerkliğin geliştirebilmenin yolları daha doğru olarak ortaya konabileceği düşünülmektedir.

Bireysel Özerklik Kavramı

Biyotetik terimleri sözlüğüne göre özerklik; bir toplumun ya da bireyin karar verme ve belirli bir yaşam biçimini seçme özgürlüğünü ifade eder (Oğuz, Tepe, Büken ve Kucur 2005). Etik ve tıp etiğinde, özerklik kavramı birey için kullanılmaktadır. Bu bağlamda özerklik: "Bireyin kendi değerlerinden yola çıkarak kendisi ile ilgili kararlar vermesi"dir (Kramer and Schmalenberg 1993).

Özerklik, bireyin yapısal bir özelliğidir, insan türünün varsayılan bir yetisidir. Bu yeti, akıl sahibi olan ve düşünebilen insanı diğer varlıklardan ayırmaktadır. Öz olarak özerklik kişinin kendi kendine karar verebilme hakkıdır. Ancak özerkliğin sınırsız olmadığı unutulmalıdır. Bireylerin özerklikleri, çocukluklarından itibaren yaşadıkları deneyimler, zihinsel ve ruhsal gelişimleri ile farklı düzeylerde gelişmektedir. Bireyin özerkliğini, ruhsal yapısı,

* Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü (Öğrt. Gör. Dr.) gocmenzehra@yahoo.com

** Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı (Prof.Dr.)

hastalıklar, toplumsal baskı, kurallar ve yasaklar sınırlandırmaktadır (Ballou 1998; Oğuz 1999; Oğuz, Tepe, Büken ve Kucur 2005) J. Harris bireyin özerkliğini sınırlandıran özellikleri şu şekilde sıralamıştır (Harris 1998):

- Bireyin istek ve eylemlerini denetim altına almasındaki yetersizlikler
- Bireyin muhakemesindeki yetersizlikler
- Bireyin tercihini temellendireceği bilgilerdeki yetersizlikler
- Bireyin kendi isteğinde kararlı olabilme konusundaki yetersizlikler

Bireyin özerkliğinin belirleyicisi, yetersizliklerinin/yeterliliklerinin düzeyidir. Özerk bir birey, düşünme, karar verme ve bağımsız eylemde bulunma yeterliliğine sahip olan bireydir. Yeterlilik, özerklik ve yetki için gerekli bir yetidir (Kramer and Schmalenberg 1993). Bireyin özerkliğini kullanıp kullanamayacağı, yeterlilik durumu ile belirlenir. Bu bağlamda yeterlilik, özerkliğin “açma kapama düğmesi”dir (Oğuz 1999).

Özerk bir birey, herhangi bir baskı olmaksızın kendisi ile ilgili kararlar vermede özgür iradesini kullanabilen bireydir. Baskı, bireyin seçim yapma ve karar verme yetisini özgürce kullanmasına engel olmaktadır (Elçioğlu ve Kırımlioğlu 2003). Bu bağlamda, tercihte bulunamayan, özgür karar veremeyen bireylerin davranışlarını ahlaki açıdan değerlendirmek de doğru olmayacaktır. Kişi özerk olduğu zaman kararları ve eylemlerini de ahlaki açıdan değerlendirebiliriz.

Özerklik kavramının tanımından sonra, aşağıda özerklik ile diğer ilişkili kavramların karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Bağımsızlık-Özerklik İlişkisi

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre bağımsızlık ekonomik ve ruhsal desteğe gereksinim duymak, ilgi görmek ve yön seçmek bakımından başkalarına bağlı olmama durumu; iki olay ya da değişkenin birbirine bağlı olmaksızın değişmesi ya da aralarında bir bağıntının bulunmaması durumudur. Metafizikte bağımsızlık, varoluşu için başka hiç bir şeye ihtiyaç duymayan varlığı tanımlar. Ruhbilimde duygu, düşünce ve davranışta başkasının etkisinden kurtulacak bir duruma gelmektir. Siyaset felsefesinde ise bağımsızlık, başka bir ülkenin veya ülkelerin yönetimi veya denetimi altında olmayan ülkedir. İşlerini başka bir devlet organına bağlı kalmadan yürütülen devlet organını niteler (Hançeroğlu 1978; Cevizci 2005).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi bağımsızlık, felsefe, siyaset, toplum bilim,

psikoloji, ekonomi gibi farklı birçok alanı ilgilendiren, birbirleriyle kesişen ve farklı anlam yüklerini kapsayan bir kavramdır.

Bağımsızlık ile özerklik kavramları karşılaştırıldığında; bağımsızlığın hiç bir şeye bağlı olmama, hiç bir şeyle bağlantının olmaması durumu olduğu görülmektedir. Oysa özerklikte kişinin kendi ile ilgili konularda kararını kendisinin verebilmesi yetisidir. Özerklikte kişinin kendi olanağı, yetisi söz konusudur. Bağımsızlıkta dışsal etmenlerden arınmış olma, “bağlı olmama” durumu söz konusudur. Bağımsızlık, alt ve üst sınırı olmayan bir kavramdır. Oysa özerklikte sınır koyan etmen kişinin ya da grubun yeti düzeyidir. Özerkliğin sınırını belirleyen, bu yeti yelpazesinin genişliğidir. Özerklikte hiç bir şeye bağlı olmama durumu söz konusu değildir.

Örneğin bağımsızlıktan “mesleki bağımsızlık” terimini türetelim ve mesleki özerklik yerine “mesleki bağımsızlık” kavramını kullanalım. Bu bir meslek üyesinin uygulamalarında bağlı olduğu bir şeyin olmaması, her şeyden arınmış olarak karar vermesi anlamına gelebilir. Oysa; meslekle ilgili yasalar, mesleki etik ilkeler, mesleki standartlar, mesleğin görev tanımı, meslek üyesinin bilgi yükü gibi etmenler mesleki özerkliğin sınırlarının belirleyicileridir. Kaçınılmaz olarak meslekte salt bir bağımsızlıktan söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle “mesleki bağımsızlık” kavramının “mesleki özerklik” yerine kullanılması uygun görülmemiştir.

Özgürlük ve Özerklik İlişkisi

Özgürlük kavramı siyaset, toplum bilim, felsefe gibi alanlarda farklı kapsamlarda ele alınmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre özgürlük; herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet olarak tanımlanmaktadır.

1789 yılında Fransız Devrimi'nde yayınlanan insan hakları bildirisinde, “insana zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir” söylemiyle özgürlük, daha sonra hemen hemen bütün ülkelerin yasasında da yer almıştır (Hançeroğlu 1978). Toplum bilim terimi olarak özgürlük, insanların doğa ve toplumun nesnel yasalarını bilinçli olarak kullanabilmeleri, böylece toplumsal gelişmeyi amaçlı olarak gerçekleştirebilmeleri, toplumun ve bireyin

gelişimi için zorunlu olan bütün özdeksel ve tinsel önkoşulları yaratabilmeleri durumudur.

Metafizik düşüncede özgürlük, zorunluluk kavramının karşıtıdır. Zorunluluğun olduğu yerde özgürlük, özgürlüğün olduğu yerde zorunluluk yoktur. Özgürlük, dışsal hiç bir etkiden etkilenmeyen bireysel iradenin davranışını anlatır (Hançerlioğlu 1978). Başka tanımlara göre özgürlük, bağlı olmama; dışarıdan etkilenmemiş olma; engellenmemiş olma; zorlanmamış olmaktır. İnsanın her türlü dış etkiden bağımsız olarak kendi istenci, düşüncesi, kendi yasasına göre karar verme durumudur. İnsanın kendi istemesi, kendi istenci ile eylemde bulunabilme olanağı; insanın dıştan engellenmeden etki yapabilmesi anlamlarına gelmektedir (Oğuz 1999; Oğuz, Tepe, Büken ve Kucur 2005).

Kuçuradi (1980) özgürlüğü üç türde ele almıştır. Bunlar; insanın özgürlüğü anlamına gelen antropolojik özgürlük, kişinin özgürlüğü ya da etik özgürlük ve toplumsal özgürlük. İnsanın özgürlüğü, insanın bir olanağı, insanı diğer canlılardan ayıran bir yapı özelliğidir. İnsana özgü olan bu özgürlük insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan bir olanaktır. Yine özgürlük, değerleri bilerek ve hesaba katarak yaşayan kişinin özelliği yani onun etik bir değeridir. Etik özgürlük, “yaşarken doğru değerlendirebilen ve buna dayanarak gerekeni yapan (insanın değerinin en az harcanmasını sağlayan) kişinin özelliğidir. Toplumsal özgürlük ise bir gereklilik düşüncesidir. Bu düşünce toplumsal ilişkilerin kişilerde insanın değerini koruyabilecek düşüncesidir. Toplumsal özgürlük, sürekli olarak toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi, değerli ilkelerin belirlenmesi demektir. Özgürlükle, bir insan değeri, bir kişi değeri, bir toplum değeri olarak genellikle değerler evreninde karşılaşırız.

Özgürlükte önemli bir sorunsal; özgürlüğün değerini ve vazgeçilmezliğini bir toplum içinde yaşamının zorunlu bir koşulu gibi görünen sınırlama ya da kısıtlamalarla bağdaştırma problemidir. İnsan toplum içinde yaşadığına göre mutlak özgürlüğü, her istediğini yapabilme hakkı olamaz. Dolayısıyla özgürlüğün bir kısmından vazgeçme zorunluluğu vardır. Özgürlük, insanın sahip olabileceği en değerli şey olarak dikkate alındığında özgürlüğün derecesi ve miktarının çok fazla olmaması zorunluluğu doğmaktadır. Ancak insanın sınırsız özgürlüğe sahip olduğunu belirtmek de doğru değildir. Özgürlüğün sınırını çizen toplumun devamı için yapılan toplumsal sözleşmelerdir. Yine başka bir bakış açısı ile J. S. Mill'e göre özgürlük ancak “zarar ilkesi”ne göre sınırlanır. Bireyler

başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapma bakımından özgürdürler (Cevizci 2005).

Kant'a göre ise özgürlük, fenomenal âlemde değil ancak numenal âlemde vardır. Özgürlük bilinemez, yalnızca düşünülebilir, kavranılabilir. Yani özgürlük düşüncede vardır. Özgürlük, zaman ve uzaydan bağımsız olduğu sürece vardır. Kant'ın tanımladığı özgürlük, başıboşluk değildir. İnsan kendi yasasının nesnesi, ahlak yasasının öznesi ve nesnesidir ve bundan dolayı da özgürdür (Hançeoğlu 1978). Özgürlük, bir kişinin her istediğini yapması ve bu hakka sahip olması değil, bazı güçlük ve engellere rağmen bir şeyde ısrar etmesi, onu halletmesi ve aşması olanağıdır (Türkiye Felsefe Kurumu 1996).

Sonuç olarak özgürlük kavramının içini her düşünür farklı öğelerle doldurmuştur. Ancak şu var ki, özgürlük ahlaki bir varlık olan insana özgü bir olanaktır. Özgürlük, birey olmanın ve ahlakın önkoşulu niteliğindedir. Özgürlüğün olmadığı bir yerde insanın ahlaki bir özne olması olanaksızdır. Bu anlamıyla ahlaki özgürlükten, özgürlüğü de ahlaktan ayırmak olanaklı değildir.

Özgürlük ve özerklik kavramlarını genel olarak ele aldığımızda, insanın ahlaka sahip bir varlık olmasının temelinde özgür olabilmesi gelmektedir. Eğer birey özgür değilse seçim yapabileceği, bir şeyi isteme durumunda olmayacak, bu ise bir ahlaki tartışma yapmamayı beraberinde getirecektir. Özgürlük us sahibi varlık olan her insan için vardır. Özgürlük insan türüne bağlı ontolojik bir değerdir. Özgürlük, kişinin başkası ile ilişkisinde söz konusudur. Ancak özgürlüğün sınırını çizen etmenler toplumsal düzen ve “zarar vermeme ilkesi”dir.

Bireyin özerkliği; bu yetiyi kullanabilme bilgi ve becerisine sahip olma düzeyiyle ilgilidir. Özerklik yetisini geliştirme kişiye ilişkin bir durumdur. Bunun gelişmesini engelleyen içsel ve dışsal etmenler olmakla birlikte, temelde kişinin kendisinde gelişen bir yetidir. Özerkliği bir yelpaze gibi düşündüğümüzde, sınırları kişide ve toplumlarda farklılıklar gösterebilmektedir. Kişinin kendisiyle ilgili konularda özerkliğinden söz edilir. Özerklik sınırsız değildir ve özerkliği sınırlayan yasalar, yasaklar, kişilerin ruhsal yapısı vb. etkenler bulunmaktadır. Özerkliğin belirleyicisi ise yeterliliklerdir.

Tüm bunlardan yola çıkarak özgürlüğün kişinin üstünde daha kapsamlı bir kavram, özerkliğin de kişi ya da bir grubu içeren bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Özgürlük insanın olanaklarından bağımsız ama insanda

bulunan bir özelliktir. Özgürlük düşüncede var olan bir idedir.

Özgürlük kişinin kendisi dışında başkalarına, özerklik kişinin kendisine bağlıdır. Özerklikte kişi ya da toplumun kendisi ile ilgili kararları verebilme yetisinden söz edilirken, özgürlükte başkalarını da ilgilendiren kararlar söz konusudur.

Özgürlük, özerkliği de olanaklı kılan bir değerdir. Özgürlük, özerklik için bir önkoşul gibidir. Özgürlük olmasa ki bu özerkliği de kapsayan bir kavramdır, özerklikten söz etmek mümkün olamayacaktır.

Özerklik-Mesleki Özerklik İlişkisi

Özerkliği bir disiplinin özerkliği olarak kullandığımızda; bir disiplinin hiç bir biçimde başka bir disipline indirgenememesidir. Ayrıca başka alan ya da disiplinler karşısında mantıksal veya kavramsal bir bağımsızlığa sahip olması durumudur (Cevizci 2005).

Biyotetik Terimleri Sözlüğü'nde ise mesleki özerklik: Uğraş kişilerinin mesleki ödevlerini yerine getirirken, özellikle kararlarını verirken, yargılarını yaşama geçirebilmelerini olanaklı kılan bağımsızlık ve kendini yönetebilme niteliği veya durumudur (Oğuz, Tepe, Büken ve Kucur 2005). Mesleki özerklik; mesleki uygulamalar ve kararlar üzerinde meslek üyesinin kontrolünün olması anlamına gelmektedir (MacDonald 2002).

Hall 1968'de mesleki özerkliği, "*çalışma özerkliği*", "*özerk tutum*" ve "*toplamda mesleki özerklik*" olarak sınıflandırmıştır. Çalışma özerkliği, çalışanların işlerinin gerekleri üzerinde karar verme özgürlükleridir. Özerk tutum, bireyin, mesleki bakış açısı ve bireysel düşünme yolu ile özgürce karar vermesi olarak düşünülür. Toplamda mesleki özerklik, toplumsal ve yasal kabuller çerçevesinde bireyin dışsal bir etki altında kalmaksızın mesleki aktivitelerine özgür bir şekilde kendisinin karar vermesidir (Hall 1968).

Mesleki özerklik ve bireysel özerklik kavramlarını karşılaştırdığımızda; bireysel özerkliğin; kişinin bireysel değer sistemleri doğrultusunda kendisi ile ilgili kararları verebilme yetisi, mesleki özerkliğin ise kişinin mesleki değerler, yükümlülükler doğrultusunda mesleki uygulamalarına ilişkin kararlarını verebilme durumu olduğunu görüyoruz. Dolayısı ile bireysel özerklik ve mesleki özerklikte bireyin/grubun kararlarını temellendirdiği ilkeler birbirinden farklıdır. Ancak, bireylerin mesleki kararlarını verirken bireysel değerlerinden tamamen soyutlanmalarını beklemek de gerçekçi olmayacaktır.

Yukarıda mesleki özerklik ve onunla ilişkili kavramlar incelenmiştir. Metinde bundan sonraki bölümde hemşirelik mesleği için mesleki özerklik kavramı, olanağı incelenecektir.

Hemşirelik Mesleği'nde Mesleki Özerklik

Hemşirelikte mesleki özerklik, hemşirelerin profesyonel uygulamalarını, mesleki uygulama standartlarına, etik bildirge, meslek ile ilgili kural ve yasalara uygun bir şekilde gerçekleştirebilme durumudur. Hemşirenin hasta bakımına ilişkin yetki ve bakımda verdiği kararın sorumluluğunu almasıdır (Varjus, Suominen and Kipli 2003).

Batey ve Lewis 1982'de hemşirelikte mesleki özerkliği, hemşirenin bakım gibi sorumluluklarını içeren tüm mesleki uygulama alanında tercihleri arasında karar verebilme ve bu kararını uygulamaya geçirebilme özgürlüğü olarak tanımlamışlardır. Ayrıca hemşirelerin, bu uygulamalarını diğer sağlık çalışanlarıyla işbirliği içinde gerçekleştirmeleri gerektiğini de vurgulamışlardır (Batey and Lewis 1982).

Walker ve Avant'a göre ise hemşirelik mesleğinde özerklik, hemşirenin hasta merkezli yaklaşımı ve hasta savunuculuğunu benimseyerek, hasta ile karşılıklı dayanışma içinde, bağımsız olarak bakıma karar verme ve bu kararın sorumluluğunu üstlenmesidir (Wade 1999). Burada hasta savunuculuğu ve diğer sağlık çalışanları ile işbirliği içinde olma konuları da özerklik kapsamına alınmıştır.

Bir başka tanıma göre hemşirelik mesleğinde özerklik; hemşirelerin, uğraşlarını gerçekleştirirken, mesleki değerleri doğrultusunda özgür karar vermesidir (MacDonald 2002).

Mesleki özerklik, hemşirenin hastasını değerlendirmesini ve uygun hemşirelik uygulamasını belirlemesini ve yapabilmesini sağlar. Özerklik, var olan durumu değerlendirme yetisi ve yetkisidir. Özerklik, mesleki yeterliliğin de bir göstergesi niteliğini taşıdığı için yeterlilik arttıkça mesleki özerklik alanı da genişleyecektir (Barazzetti, Radaelli and Sala 2007).

Yukarıdaki tanımlarda özellikle hemşirenin bakım rolünü yerine getirirken özerk karar verebilmesine vurgu yapılmaktadır. Hemşirelikte mesleki özerklik ile hemşirelik bakımı, birbirlerinin gelişimine aynı yönde ivme kazandırmaktadırlar. Hemşirelik bakımının kalitesinin artması mesleki özerkliği geliştirirken, mesleki özerkliğin gelişmesi bakımın kalitesinin artmasına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Mesleki özerkliği oluşturan temel öğelerden birisi karar vermedir. Bu nedenle

mesleki özerkliğe sahip olan hemşirenin mesleki uygulamalarıyla ilgili karar vermesi beklenmektedir. Hemşirelikte klinik karar verme, mesleki bilgi birikimi doğrultusunda, tüm uygulama seçeneklerini ortaya koyup uygun olanı seçebilmeyi gerektirir. Hemşirelerin karar vermesi gereken konular arasında; hastaların denetimi, hemşirelerin işe alınması ve işten çıkarılması, bütçe hesabının yapılması, etik komitelere katılma, kendi ve meslektaşlarını değerlendirme gibi alt başlıklar da bulunmaktadır (Karaöz 2000; Miller, Adams and Beck 1993).

Hemşirenin doğru karar verebilmesi; konuya ilişkin tüm verileri değerlendirebilecek, analiz edebilecek ve bir yargıya ulaşabilecek şekilde çağdaş bilimsel bilgiye ve beceriye sahip olmasını, mesleki araştırmalara katılmasını, mesleğine ilişkin yeni gelişmeleri takip etmesini gerektirmektedir (Karaöz 2000; Azak ve Taşçı 2009). Ancak bu şekilde hemşire karar verebilme yeti ve yeterliliğine sahip olabilir.

Mesleki özerkliğin önemli bir ögesi de sorumluluk almaktır. Bir hak olarak mesleki özerkliğe sahip olduğunda, bu hakkı elde etmenin karşılığında yeni sorumlulukları üstlenme zorunluluğu doğmaktadır. Dolayısıyla mesleki özerkliğin artması, hemşirelik meslek üyelerinin en son gelişmelere uygun mesleki bilgi ve becerilerine doğrultusunda kaliteli hemşirelik bakımı sunma sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz karar verme yetkisine sahip olan kişi, kararının sorumluluğunu da üstlenmelidir (Ballou 1998; Mick and Ackerman 2000).

Hemşirenin rolleri incelendiğinde; literatürde hemşirelik rollerinin “bağımlı”, “bağımsız”, “yarı bağımlı” gibi sınıflandırıldığı görülmektedir. Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak bu şekilde sınıflandırma yapmanın hemşirelerin rollerinin doğru bir şekilde anlaşılmasını güçleştireceği düşünülmektedir. Dolayısı ile hemşirelik rollerinin; hemşirenin karar verip uygulayacağı, hemşirenin hekimin istemi doğrultusunda uygulayacağı ve hemşirenin ekiple işbirliği içinde karar verip uygulayacağı roller biçiminde üç sınıfta incelemenin daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Hemşirelik, doğası gereği ekip işbirliği içinde uygulanabilen bir meslektir. Bu nedenle hastaya ilişkin birçok karar ekip ile birlikte alınabilmektedir. Hastalarla sıkça birlikte olan hemşireler, hasta için en iyi olanı belirlemede, hastalarda istedik sonuca ulaşmada ekibin karar verme sürecine olumlu katkılarda bulunabilirler

(Karaöz 2000; Azak ve Taşçı 2009). Bu nedenle hemşirenin ekibin bir üyesi olarak, etkin iletişim becerisine sahip olması ve ekiple etkin iletişim kurmasının hastaya yönelik karara katılımı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Hemşirenin, ekip içinde var olduğunu göstermesi aynı zamanda özerkliğin tanınması anlamında oldukça önemlidir.

Hemşirelik mesleğinin özerklik alanı, mesleğin ortaya koyduğu özgün işlev alanıdır. Bu bağlamda hemşireliğin özerkliğinin en geniş olabileceği alan, tanımlardan da anlaşılacağı üzere en eski ve temel rolü olan hemşirelik bakımındır. Hemşirelik bakımı, hemşireliğin özünü oluşturması ve insanın doğası gereği vazgeçilemeyen bir gereksinimi olması bakımından mesleki özerklik için kilit bir roldür. Literatürde, mesleki özerkliğin gelişmesinin, hemşirelik bakımının zamanında ve uygun yapılmasını sağladığı, kaliteli hemşirelik bakımının ise mesleki özerkliğin gelişimine katkı sağladığı belirlenmiştir (MacDonald 2002; Mick and Ackerman 2000; Almost and Laschinger 2002).

Hemşirelik mesleğinin bugünkü durumu incelendiğinde, hemşirelerin sağlık bakım sisteminde karar verme mekanizmalarına çok katılmadıkları, hatta mesleki kararlarını vermede engelleyici farklı etmenlerle karşılaştıkları görülmektedir (Kelly and Joel 1995; Almost and Laschinger 2002; Yiğit 1997; Ersoy 1998; Ulusoy ve Dinç 2001). Bu etmenler; tarihsel süreç içerisinde hemşireliğin çoğunlukla kadınlar tarafından yapılması ve kadının toplumdaki konumundan doğrudan etkilenmesi, eğitimdeki farklılıklar, hemşirelerin görev tanımlarındaki belirsizlikler, istihdam sorunu, hastanelerin organizasyon yapısı, ülkenin sağlık politikaları vb. şeklinde sıralanabilir. Oysa hemşirelerin özerk olmalarının sağlık bakım sisteminin kalitesinin yükselmesinde oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Hemşirelikte özerkliğin gelişmesine yapılacak katkılar doğrudan tüm sağlık sistemine olumlu yansıtacaktır.

Hemşirelikte mesleki özerkliği geliştirmenin ilk yolu, var olan problemi doğru bir şekilde tanımlamaktır. Bu nedenle mesleki özerklik “ne demektir” veya “ne demek değildir”i ortaya koymanın önemli bir adım olduğu düşünülmüştür.

Teşekkürler

Kavramların analizindeki katkılardan dolayı Prof Dr. N. Yasemin Yalım ve Prof. Dr. Ayişe Karadağ’a teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Almost J, Laschinger H.** Workplace empowerment, collaborative work relationship and job strain in nurse practitioners. *JAANP* 2002; 14(9): 408-20.
- Aprile AE.** Professional autonomy. *CRNA* 1998; 9(1): 10-8.
- Azak A, Taşçi S.** Klinik karar verme ve hemşirelik. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2009; 17(3): 176-83.
- Ballou K.** A concept analysis of autonomy. *Journal of Professional Nursing* 1998; 14(2): 102-10.
- Barazzetti G, Radaelli S, Sala B.** Autonomy, responsibility and the Italian code of deontology for nurses. *Nursing Ethics* 2007; 14(1): 83-98.
- Batey MV, Frances M.** Clarifying Autonomy and Accountability in Nursing Service Part I. *JONA* 1982; 12(9):13-18.
- Cevizli A.** Paradigma Felsefe Sözlüğü. 6. Baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları. İstanbul Entegre Matbaacılık Anonim Şirketi; 2005. p.1300,1301,1305-1307.
- Elçioğlu Ö, Kırımhoğlu N.** Tıp etiği ilkeleri. Erdemir AD, Öncel Ö, Aksoy Ş, editör. *Çağdaş Tıp Etiği*. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Kitabevleri; 2003. p. 26-40.
- Ersoy N.** Hemşirelik ve etik. *Hemşirelik Forumu* 1998; 1(2): 83-7.
- Hall R** Professionalization and Bureaucratization. *American Sociological Review* 1968; 33(1): 92-104.
- Hançeroğlu O.** Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar). 1.Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1978. p.94,102-109.
- Harris J.** Hayatın Değeri Tıp Etiğine Giriş. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntılı Yayınları; 1998. p.268
- Johnson BM, Webber PB.** The Future. An Introduction to Theory and Reasoning in Nursing. 1 st ed. NewYork: Lippincot Williams & Wilkins; 2005. p. 295-306.
- Karaöz S.** Cerrahi hemşireliği ve etik. *C.Ü Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2000; 4(1): 1-8.
- Nursing as a profession. İn: Joel LA, eds. *Dimensions of Professional Nursing*. 1st. ed. New York: McGraw-Hill Companies; 2003. p.192-212.
- Kramer M, Schmalenberg C.** Learning From Success. *Nursing Management* 1993; 24(5): 58-61.
- Kuçuradi I.** Çağın Olayları Arasında. Ankara, Doruk Matbaacılık. 1980. p. 53-70.
- MacDonald C.** Nurse autonomy as relational. *Nursing Ethics* 2002; 9(2): 194-201.
- Mick D, Ackerman M.** Advanced practice nursing role delineation in acute and critical care: application of the strong model of advanced practice. *Heart Lung*, 2000; 29(3): 210-21.
- Miller BK, Adams D, Beck L.** A behavioral inventory for professionalism in nursing. *Journal of Professional Nursing* 1993; 9(5): 190-5.
- Oğuz NY.** Özerkliğe saygı ilkesi (Aydınlatılmış onam). *Deontoloji*. Geliştirilmiş 2. Baskı. Ankara: ANTIP A.Ş. Yayınları; 1999. p. 51-5.
- Oğuz NY, Tepe H, Büken NÖ, Kucur DK.** Biyoetik Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. Meteksan AŞ; 2005. p.196,197,199,200.
- Türkiye Felsefe Kurumu.** İnsan Haklarının Felsefi Temelleri. 2nd. ed. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayını; 1996. p.15-42.
- Ulusoy MF, Dinç L.** Hemşirelik Mesleği. İn: Ulusoy MF, Görgülü RS, editör. *Hemşirelik Esasları Temel Kuram Kavram, İlke ve Yöntemler*. 2. Baskı. Ankara: 72. TDFD Ltd. Şti; 2001. p.1-32.
- Varjus SL, Suominen T, Kipli HL.** Autonomy among intensive care nurses in Finland. *Intensive CritCare Nurs* 2003; 19 (1): 31-40
- Wade GH.** Professional nurse autonomy: concept analysis and application to nursing education. *JAN* 1999; 30(2): 310-18.
- Yiğit R.** Hemşirelikte liderlik. *Türk Hemşireler Dergisi* 1997; 17 (1): 10-3.